

ЦІННА МОНОГРАФІЯ ПРО УКРАЇНСЬКУ ФРАЗЕМІКУ
*(Мар'ян Демський. Українська фраземіка.
Дрогобич : Посвіт, 2019. 337 с.)*

Василь ГРЕЩУК

*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника» (Україна, Івано-Франківськ).
E-mail: ukrinst.pu.if@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7011-3911
Researchtr ID: N-6078-2018*

У ділянці дослідження української фраземіки зроблено чимало: окреслено об'єкт і предмет фразеології, з'ясовуються природа, сутність і функції стійких словосполучень, нагромаджено значний матеріал щодо походження і стилістичного використання фразем, їхньої системної організації, описані особливості окремих діалектних підсистем, опрацьовуються наукові засади класифікації фразем тощо. Водночас ряд важливих проблем фразеології залишається не розв'язаними. Зокрема, першочергового розв'язання вимагають питання лінгвального статусу фраземи і її місця в ієрархії мовних ярусів, виявлення усіх баз породження української фраземіки, типології фразем на основі їхніх семантичних і граматичних особливостей. Зважаючи на тісний зв'язок лінгвальної і когнітивної діяльності, надзвичайно важливим є також встановлення типів сегментів об'єктивної дійсності, що стають об'єктом вторинної лінгвалізації засобами фраземи, оскільки такі дослідження, окрім того, що мають самодостатнє лінгвістичне значення, можуть пролити світло на окремі сторони пізнавальної діяльності людини.

Монографія М. Демського «Українська фразеологія» (Дрогобич : Посвіт, 2019. 337 с.) написана була ще на початку 80-х років минулого століття, але висвітлена в ній проблематика і сьогодні не втратила своєї актуальності й важливості, оскільки вона ще не була об'єктом наукового осмислення в українському мовознавстві. Рецензована монографія заповнює прогалину в дослідженнях української фраземіки, зокрема щодо вивчення її дериваційної бази і семантико-граматичних особливостей.

Характеристичі дериваційних і семантико-граматичних особливостей фраземного складу української мови логічно передують аналіз фраземи, її сутності й ономазіологічних функцій. М. Демський переконливо обґрун-

товує окремий, особливий статус фраземи в системі мовних одиниць і її рівневий характер на основі специфічних комунікативно-номінативних та емоційно-експресивних властивостей. При цьому чи не вперше з'ясовуються причини виникнення фразем як вторинних номінативних одиниць на тлі відповідних первісних лексичних номінацій. Автор монографії пов'язує причини появи фразем із характером лексичної номінації, яка гранично узагальнена і здебільшого нейтральна, тому явища об'єктивної дійсності і відношення до них мовця можуть не покриватися семантикою лексеми, а якщо й покриваються, то дуже узагальнено і нейтрально (с. 13). Фраземи покликані компенсувати зазначені «вузькі місця» лексичної номінації, вони служать для конкретизації позначуваних явищ, уточнення їх обсягу, для всебічного їх охоплення, образно-емоційної оцінки й експресивно-емоційної інтенсифікації цієї оцінки тощо (с. 13). Така постановка і розв'язання проблеми видаються найбільш перспективною.

Аргументовано і переконливо М. Демський обґрунтовує своє розуміння системності в царині фраземіки. Заслуговує на увагу положення про те, що системність фраземного складу мови ґрунтується на різнотипних парадигматичних і синтагматичних зв'язках. Полісемія, омонімія, синонімія, паронімія, антонімія є тими внутрішньо пов'язаними категоріями, у яких передусім утілюються системні зв'язки фраземних одиниць. З іншого боку, кожна фразема в потоці мовлення вступає в ті чи інші синтагматичні зв'язки зі словами, які визначають системну організацію фраземних одиниць в цілому.

На особливу увагу заслуговує ґрунтовний і всебічний аналіз деривації української фраземіки. Уперше в українському мовознавстві виявлено типи дериваційних баз, встановлено їхню продуктивність у межах кожного семантико-граматичного класу.

Висновки про те, що в межах кожного із семантико-граматичних класів фразем є свої дериваційні особливості, хоча загалом фраземи української мови найчастіше творяться на базі вільних синтаксичних конструкцій способом транспозиції, належним чином аргументовано і обґрунтовано.

Цікаві, змістовні, багаті на новий фактичний матеріал і нові теоретичні узагальнення розділи монографії, у яких висвітлюються результати вивчення автором граматичних і семантичних особливостей іменної, ад'єктивної, дієслівної, адвербіальної і вигукової фраземіки української мови.

Типологія граматично різнотипних фразем української мови, зведена в таблиці, що містять кількісні дані про семантичні групи фразем, крім чисто лінгвістичного інтересу, має важливе значення для з'ясування особливостей пізнавальної діяльності людини, оскільки дає змогу визначити, за якими параметрами відбувається лінгвалізація явищ навколишньої дійсності засобами фраземіки.

Заслуговує схвалення детальний аналіз співвідношення фразем різних семантико-граматичних класів і семантично подібних лексем, а також висновок про те, що тільки частина фразем у межах кожного семантико-граматичного класу може виконувати всі ті синтаксичні функції, які

здійснюють семантично подібні лексеми. Це пояснюється особливостями фраземної семантики, характером словотвірної бази кожної фраземи, характером образу, що мотивує фраземне значення.

Звичайно, у такій фундаментальній науковій праці, де поставлено і розв'язано низку нових теоретичних проблем і зроблено детальний аналіз дериваційних, граматичних і семантичних особливостей фраземного фонду української мови, завжди будуть дискусійні питання, такі міркування, які не можна прийняти беззастережно.

Так, важко погодитися з твердженням автора монографії про те, що кожне слово виникає у зв'язку з тим, що людині необхідно назвати якісь нові «кусочки» зовнішньої дійсності або усвідомлені нею нові грані, сторони вже названих. Здебільшого так воно і є. Проте в українській мові чимало так званих синтаксичних дериватів, що постали внаслідок граматичної перекатегоризації лексем з однаковим лексичним значенням. Не кожна поява нового слова пов'язана з номінацією нових предметів, явищ. Причиною новотвору може бути і зміна синтаксичної функції слова без модифікації лексичного значення.

Між значеннями фраземи *віддавати/віддати душу кому* «віддано любити» і «вмирати, жертвувати собою заради кого-, чого-небудь» (с. 29) відношення швидше полісемії, ніж омонімії, оскільки останнє значення виражає крайню межу прояву відданої любові.

У монографії зроблена загалом вдала спроба розмежування фраземної синонімії і варіантності, але критерії їхнього розмежування, потребують подальшого уточнення, конкретизації. Чому, наприклад, *бити байдиди*, *бити баглаї*, *бити гандри* (с. 40) – це фраземні синоніми, а *дбати рушники* і *дбати скриню чи кресати підковами* і *кресати чобітьми* (с. 43, 44) – варіанти однієї фраземи?

Цікавою є типологія синонімних фразем, проте далеко не завжди можна чітко ідентифікувати той або інший тип фраземи, як і визначити експресивно-емоційну градацію в рядах синонімних фразем. Власне сам автор монографії погоджується, що «фраземні синоніми рідко виступають в якій-небудь одній, строго визначеній функції, бо в переважній більшості фразем усі перераховані вище ознаки тісно переплітаються, тому всі такі одиниці належать до групи семантико-стилістично-експресивних синонімів» (с. 41).

Проте зазначені неточності чи побажання не можуть знизити загальної високої оцінки здійсненого дослідження. Монографія М. Демського є оригінальним самостійним дослідженням, що відзначається науковою добросовісністю, новизною постановки і розв'язання актуальної в сучасному мовознавстві проблеми. Новизна рецензованої праці полягає в тому, що в ній вперше охарактеризовані дериваційні бази української фраземіки, їхні типи і продуктивність кожного з них у межах окремих семантико-граматичних класів, виявлені граматичні та семантичні функції фразем усіх семантико-граматичних типів. Значною мірою по-новому в україністиці висвітлюється питання про природу, сутність і функції фразем, їхнє співвідношення з лексемами та системність у фраземіці.

Отримані результати про дериваційні особливості української фраземіки, їхні функціонально-граматичні й семантичні властивості важливі для розвитку теорії фразеології, зокрема для з'ясування ономасіологічних функцій фразем, їхньої природи, співвідношення з лексемами, системної організації тощо. Спостереження й узагальнення, зроблені в монографії, важливі для типологічних досліджень фразеології слов'янських мов. Результати дослідження знайдуть застосування в лексикографічній практиці. Матеріали і висновки рецензованого дослідження будуть використані у вузівських курсах із фразеології, у навчальних підручниках і посібниках з української фразеології.

VALUABLE MONOGRAPHY ON UKRAINIAN PHRASEMICS

*(Marian Demsky. Ukrainian phrasemics. Drohobych :
The Universe, 2019. 337 pp.)*

Vasyl GRESHCHUK

*Doctor of Philology, Professor,
Head of the Department of Ukrainian Language
of the Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University (Ukraine, Ivano-Frankivsk).
E-mail: ukrinst.pu.if@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7011-3911
Researchtr ID: N-6078-2018*

Рецензію подано до редколегії 1.11.2019.